

СЕКЦІЯ 2. ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

Р.М. Ключник
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

ПОЛІТИЧНИЙ ПРОТЕСТ ТА РЕСПОНСИВНІСТЬ ЕЛІТИ

Нова політична реальність сучасного світу природнім чином вимагає нових підходів до висловлювання невдоволення. Політичний протестський одні є діяльністю, спрямованою на залучення якомога ширших мас населення, якщо не в якості учасників (протест може бути й одиночним), то принаймні в якості глядачів. Успішність протесту залежить від низки факторів, один з яких – політичний режим. Погодимося, що у КНДР, безперечно, наявне певне невдоволення, але відкриті протестні акції там неможливі за чинних умов. Говорячи ж про ті режими, де протест організувати технічно можливо, слід сказати про фактор респонсивності еліти, від англійського *respond* – реагувати.

З точки зору Ч. Тіллі, протестні рухи починають розвиватися як засіб мобілізації групових ресурсів у тому випадку, коли мобілізації групових ресурсів, якщо у людей відсутні інституційні форми вираження власної думки чи коли влада виступає з прямими репресіями. Можливість забезпечення активного й ефективного представництва груп у рамках існуючої політичної системи відіграє ключову роль у визначенні того, чи будуть їх учасники використовувати насильство заради досягнення своїх цілей. На певному етапі колективна дія передбачає відкриту конфронтацію з владою («вихід на вулицю»). Однак діяльність такого роду здатна вплинути на існуючу ситуацію лише тоді, коли за цією діяльністю стоять організовані групи [1, с.113].

Переходячи до визначення специфіки технології протестної дії, розкриємо її змістовну характеристику, основною якої є принципова «нетрадиційність», яку можна розуміти як вихід за межі політичної рутини. У цьому сенсі будь-яка протестна дія, навіть здійснювана в рамках закону, несе у собі загрозу порядку, що склався, і вимагає від представників політичної еліти екстраординарних дій. Н.М. Хома говорить про «політичний гепенінг» як форму протесту, яка передбачає інтерактивну взаємодію «виконавець – глядач» [2, с. 246].

Г.І. Вайнштейн наполягає, що ефективність протестної дії, що розуміється як здатність домогтися від влади виконання висунутих вимог, визначається двома інституційними факторами: соціальною мобілізованістю протестувальників та респонсивністю влади. Під соціальною мобілізацією автор розуміє процес формування нових суб'єктів соціальної діяльності, солідарних співтовариств, які одночасно з набуттям внутрішньої цілісності отримують можливість перетворювати систему суспільних відносин на основі альтернативного підходу. Соціальна мобілізація передбачає становлення колективного суб'єкта протестної дії, його здатності встановлювати правила та процедури, на основі яких відбувається дана діяльність, а також

формування внутрішньої групової ідентичності та солідарності, які сприяють формуванню цілісного колективного суб'єкта [3, с. 27]. Прикладом успішної мобілізації є революція у Тунісі 2011 р., перша у серії зрушень, які згодом отримали назву «Арабська весна».

Цей же аспект стосується респонсивності державної влади, тобто її здатності оперативно, адекватно й оптимальним чином реагувати на протестні імпульси. А. Етціоні виокремив три параметри респонсивності: 1) здатність державної влади до систематизації інформації, що надходить, до накопичення й пошуку знань та досвіду (включаючи досвід прийняття рішень); 2) здатність формувати, планувати дії у відповідь згідно з вимогами політичної системи та окремих її інститутів; 3) еластичність, здатність до адаптації та знаходження балансу між соціальними вимогами громадян та їх груп. У теорії А. Етціоні слід особливо підкреслити те, що відповідь еліти має бути оптимальною [4]. Іншими словами, коли влада застосовує силу для розгону мирних демонстрантів, то це говорить про недостатню еластичність. Така влада тримається «на штиках», і збільшується ймовірність чергового державного перевороту.

Спостерігається тісний зв'язок між двома властивостями соціального управління: контролем та респонсивністю. Оптимальне співвідношення цих властивостей виражається у досягненні максимально можливого балансу згоди та примусу (або маніпуляції). Якщо керівні структури проявляють надлишкову лабільність, сприйнятливість до спрямованих на них сигналів, то вони можуть виявитися нездатними до прийняття ефективних рішень. Цетрапляється через те, що політична еліта витрачає час та ресурси на те, щоб знижувати рівень незадоволення, постійно коригувати рішення та плани тощо. Таким чином, протестна дія у своїй динаміці визначається, з одного боку, здатністю ефективно досягати поставлених цілей, з іншого, - відповідною реакцією політичної еліти.

Досвід протестних дій засвідчує, що протестна активність є найефективнішим способом ініціювання конструктивних дій з боку органів влади. У суспільній свідомості закріплено логічний ланцюжок «проблема – протест – громадська думка – дії влади» [5, с. 99]. Прикладом такої респонсивності ми можемо назвати антимігрантські протести в Австрії, де під тиском ультраправих, віднедавна представлених і у владній коаліції, було вислано найрадикальніших мусульманських священиків. С. Розенбергер зазначає з цього приводу, що протести проти міграції поєднують як інтересиприватні (розподіл матеріальних благ), так і ідеологічні цінності (національна гомогенність та культура) [6, с. 11]. До речі, вже на початку січня 2018 р. уряд консерваторів та правих популістів С. Курца звинуватили у «новому фашизмі»: кілька тисяч людей 13 січня 2018 р. вийшли у центр Відня, виступивши проти антиміграційних норм [7].

Киргизстанський дослідник Н. Букуєв зазначає, що у рамках підвищення респонсивності політична еліта повинна приділяти належну увагу поліпшенню ситуації у сфері молодіжної зайнятості. При цьому слід розширювати мережу існуючих молодіжних бірж праці з наданням їм фінансової підтримки. У кожному вузі пропонується відкрити центри з працевлаштування випускників та проходження трудової практики

студентами. Автор рекомендує керівництву вишів посилити роботу з налагодження співробітництва і укладення угод з потенційними роботодавцями [8, с. 139-140]. Втім, слід зазначити, що такі рекомендації будуть корисні не лише для Киргизстану, а й для інших пострадянських країн, де освіта і ринкова економіка існують, «не перетинаючись», відтак, молоді люди з вищою освітою часто не знаходять роботи за фахом, що посилює їх протестні настрої. Арабська весна та кольорові революції є свідченням того, на що здатна молодь, що перебуває у стані відносної депривації, коли очікування є нездійсненими через соціальні, економічні та політичні фактори.

Втім, на нашу думку, європейським політичним елітам сьогодні бракує респонсивності. Численні акції протесту залишаються поза увагою або призводять до декларативних заяв без конкретних наслідків. Депутати як національних легіслатур, так і Європарламенту часто вдаються до відвертого популізму, що все менше влаштовує громадян. Отже, можна прогнозувати зростання масовості та непримиренності протестних рухів. При цьому існуючі режими та практики прийняття політичних рішень можуть опинитися під загрозою втрати легітимності. Останнє є важливою проблемою й для України, оскільки вітчизняна політична еліта практично завжди тяжіє до втрати легітимності навіть протягом одного електорального циклу.

Список використаних джерел

1. Тилли Ч. Демократия / Пер. с англ. Т.Б. Менской. – М.: Published by Cambridge University Press, 2007. – 263 с.
2. Khoma N.M. Modern forms of political protest (for example political happening) / N.M. Khoma // Вісник Дніпропетровського університету. – 2015. – № 1. – С. 242-247.
3. Вайнштейн Г.И. Массовое сознание и социальный протест в условиях современного капитализма / Г.И. Вайнштейн. – М.: Наука, 1990. – 312 с.
4. Etzioni A. The evolution and revolution the drama of realtime complementarity edmund f. Byrne / A. Etzioni. – Access mode: <http://liberalarts.iupui.edu/philosophy/uploads/>
5. Насимова Г.О. Политические протесты в современном обществе [Текст] / Насимова Г.О., Сейсебаева Р.Б // Вестник КазНУ. – 2013. – № 3. – С. 95-102.
6. Rosenberger S. Political Protestin Asylum and Deportation. An Introduction / S. Rosenberger. – Access mode: https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/978-3-319-74696-8_1.pdf
7. В Австрии прошли массовые протесты против нового правительства [Электронный ресурс] // Корреспондент. – Режим доступа: <https://korrespondent.net/world/3928343-v-avstryy-proshly-massovye-protesty-protyv-novoho-pravytelstva>
8. Букуев Н.М. Политический протест в современной общественно-политической жизни Кыргызской Республики: дис. ... канд. полит. наук: 23.00.02. – Бишкек, 2018. – 177 с.